

דף מ"א

משנה

זנב העגל שאינה מגעת ל'ערקוב' שהוא פרק הרגל, אמרו חכמים הוא מום, כיון שבדרך גדילת מרבית העגלים הזנב נמתח מתחת לפרק⁴⁴⁰. איזהו ערקוב שאמרו? רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר בערקוב שבאמצע הירך.

גמרא

התנא שנה קפץ שהוא הפרק העליון ולא התחתון, כנגדו בגמל ניכר, מפני שזנב גמל מגיע לאותו ערקוב⁴⁴¹.

משנה

על אלו מומין שוחטין את הבכור, ופסולי המוקדשין נפדין עליהן.

גמרא

שואלת הגמרא, מדוע המשנה אומרת על אלו מומין שוחטין וכו', הרי שנינו לעיל על אלו מומין שוחטין את הבכור? מבארת הגמרא, שנשנה אגב הסיפא שפסולי המוקדשים נפדים עליה. שואלת הגמרא, עדיין מה החידוש, הרי אם שוחטים עליהם את הכבור ודאי שפודים עליהם את פסולי המוקדשים? אלא מבארת הגמרא, שכיון והמשנה אמרה שאילא הוסיף שלשה מומים שלא הודו לו, משנתנו באה לומר שכל המומים האחרים אף שנשנו מפי יחידים הרי אלו מומים לעניין שחיטת בכור ופדיון פסולי מוקדשים.

משנה

ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה: חורור, והמים שאין קבועין. וחוטין הפנימיות שנפגמו אבל לא שנעקרו. ובעל גרב, ובעל יבלת, ובעל

אלו שאין שוחטים עליהם

440 עגלים זנבם מגיעות לערקוב הילכך בציר מהני הוי מומא וכשהן גדולים חולכות ונמתחות עד למטה. רש"י. הגהות צ"ק כ' שיש שגורסים שאין זנבם מגיע לערקוב ולכן פחות מכך אינו מום.

441 רש"י מפ' ארכובתו חבור השוק והירך, ולא קפץ התחתון סמוך לפרסות. שיש לגמל עצם בולט לחוץ כנגד הארכובה לשון מורי. ל"א שמעתי כגון שזנב גמל מגעת עד אותו ערקום. רש"י. וכן הגרסא לפי המהרש"א וצ"ק כנגדו בזנב גמל ניכר.

חזונית, זקן וחולה ומזוהם, ושנעבדה בו עבירה, ושהמית אדם על פי עד אחד, או על פי הבעלים. שנרבע או שהמית אדם, ואין על הרביעה והנגיחה אלא עד אחד או על פי עדות עצמו.

וטומטום ואנדרוגינוס לעניין בכור
וטומטום ואנדרוגינוס לא במקדש ולא במדינה. מפני שטומטום ואנדרוגינוס הם ספק זכר ספק נקבה ואינם קדושים. רבי ישמעאל אומר, אין לך מום גדול מזה. באנדרוגינוס מקום נקבות הוא כמום ונשחט במדינה ואסור בגיזה ועבודה. וחכמים אומרים אינו בכור אלא נגזז ונעבד. מפני שאנדרוגינוס הוא בריה בפני עצמה.

גמרא

חזונית המצרית היא מום גמור
הגמרא שואלת, האם גרב אינו מום גמור, הרי גרב כתוב בתורה: "גָּרֵב" וכן קשה, האם חזונית אינה מום הרי כתוב בתורה "או יִלְפֹּת"? ושנינו בברייתא "גָּרֵב" זה החרס, שחין קשה כחרס. "יִלְפֹּת" זו חזונית המצרית, שחין שהובא על המצרים. ואמר ריש לקיש שנקראת "יִלְפֹּת" מפני שהיא מלפפת והולכת עד יום המיתה? עונה הגמרא, מחזונית על חזונית לא קשה מפני שחזונית המצרית היא מום אבל חזונית סתם אינה מום גמור. ומגרב על גרב לא קשה, מפני שגרב לח מתרפא ואינו מום גמור, וגרב יבש אינו מתרפא והוא מום. שואלת הגמרא, האם גרב לח מתרפא, הרי כתוב: "יִכָּכֶה ה' וכו' ויִגָּרֵב ויִבְחָרְס אֲשֶׁר לֹא תוּכַל לְהִרְפֹּא", מכך ש"חָרְס" הוא גרב יבש משמע שמה שאמרה "ויִגָּרֵב" הכוונה ללח, והתורה אמרה "אֲשֶׁר לֹא תוּכַל לְהִרְפֹּא"? אלא יש שלשה מיני גרב, התורה מונה בין המומים גרב יבש מבפנים ומבחוץ, המשנה אומרת שגרב לח מבחוץ ומבפנים אינו מום גמור. ושחין מצרים היה יבש מבפנים ולח מבחוץ, כמו שכתוב: "וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבָּעֶת פָּרַח בְּאֶדָם ויִבְחָמָה". גרב לח מבחוץ ומבפנים מתרפא, אבל שחין יבש מבפנים אינו מתרפא.⁴⁴²

זקן החולה והמזוהם פסול למזבח
מבררת הגמרא, מניין לומדים שלא שוחטים במקדש את הזקן החולה והמזוהם. ומביאה

⁴⁴² ואם נתרפאו ממנו המצריים שמא מעשה נס היה. ויש לתמוה מהו שחין מצרים שבקללות שהרי באותו הכתוב נב' גרב וחרס שאין להם רפואה. תוס'.

תתנו רבנן, נאמר שלשה מיעוטים: "מן הצאן" "מן הפְּשָׁבִים" "או מן העֲזִים", פרט לזקן ולחולה ולמזוהם. והתורה צריכה למעט את שלשתם, מפני שאם התורה היתה ממעטת זקן שאינו מבריא, היינו אומרים שחולה שיכול להבריא כשר למזבח. ואם התורה היתה ממעטת חולה, היינו אומרים שזקן שהוא כדרכו כשר. ואם התורה היתה ממעטת את שניהם, היינו אומרים שמזוהם שאינו כחוש כשר. ואם התורה היתה ממעטת את המזוהם, היינו אומרים שזקן וחולה שאינם מאוסים כשרים.

עוד מביאה הגמרא ששנינו בברייתא, ממה שנאמר: "מן הפְּהָמָה" להוציא רובע ונרבע, "מן הפְּקָר" "מן הצאן" להוציא את המוקצה, "ומן הצאן" להוציא את הנוגת. ולא על פי שני עדים שהם בני מיתה, אלא על פי עד אחד או על פי הבעלים.

אומרת הגמרא, שמובן שלא שוחטים במקדש אין חרוץ במקום בשר
טומטום, שמא היא נקבה ואינה קדושה
בבכורה, ואין נחשב כמום להתיר לשחוט בכור במדינה, שמא הוא זכר
תמים וקדוש בבכורה. ומובן שאין שוחטים במקדש אנדרוגינוס, שמא
הוא נקבה. אולם שואלת הגמרא, מדוע אין נחשב כמום במדינה, הרי
אף אם הוא זכר הנקבות היא חריץ שעושה אותו לבעל מום, וישחוט
אותו על המום? אמר אביי, הכתוב אומר: "עֹרֶת או שְׁבוֹר או חָרוֹץ",
כמו ששבור הוא במקום עצם, אף חרוץ הוא במקום עצם. ורבא אמר
שאי אפשר לומר שחרוץ במקום בשר הוא מום. מפני שאם הוא מום כיון
שאמרו ש"גָּרֵב" הוא חרס, מדוע התורה כתבה "גָּרֵב", הרי בנגע כתוב
"וּמִרְאֵה הַנֶּגַע עִמָּק מְעוֹר בְּשָׂרוֹ" כמראה חמה העמוקה מן הצל. והתורה
היתה יכולה לכתוב "חָרוֹץ", ולא היה צריך לכתוב "גָּרֵב". מפני שאם
חרוץ שאינו מאוס הוא מום כל שכן גרב שמאוס. והתורה כתבה "גָּרֵב"
ללמד שחרוץ במקום בשר אינו מום.

ומבארת הגמרא, שרבי ישמעאל החולק וסובר שאנדרוגינוס הוא מום,
לא סובר כאביי שאין אומרים חרוץ דומיא דשבור, ולא כרבא מפני
שאפשר לומר שחרוץ במקום בשר אינו מום, היכן שהחריץ אינו ניכר
כל כך כנקבות של בהמה, אבל היכן שניכר נקרא 'מום רע'.

רבא הסתפק, מהו טעמו של רבי ישמעאל. האם פשוט לו שאנדרוגינוס הוא בכור ומומו עמו. או שיש לו ספק אם הוא זכר או נקבה, אלא שאף אם תמצא לומר שהוא ספק בכור, הרי מומו עמו? והיוצא מכך להלכה, אם לוקה עליו משום גיזה ועבודה, ואם חייב לתנו לכהן. ומביאה הגמרא ראייה מרבי אילעאי. שאמר משום רבי ישמעאל, אנדרוגינוס בכור הוא ומומו עמו. ודוחה הגמרא, שאפשר לומר שרבי אילעאי אמר משמו של רבי ישמעאל שאם תמצא לומר שהוא בכור הרי מומו עמו.

לחכ' בתראי צריך שני כתובים
למעט נקבה ואנדרוגינוס

ומביאה הגמרא ראייה ממה ששינו בברייתא,
נאמר בעולת בקר: "זָכָר" למעט נקבה.
ובעולת צאן נאמר: "זָכָר" למעט טומטום ואנדרוגינוס. וכמי הדברים
נשנו? אם לתנא קמא שאמר שאנדרוגינוס הוא ספק⁴⁴³, האם הכתוב צריך
למעט ספק⁴⁴⁴? ואם לחכמים שאומרים שאינו בכור אלא הוא נגזז ונעבד,
מפני שאנדרוגינוס הוא בריה בפני עצמו. הרי כולם, אנדרוגינוס ונקבה,
נתמעטו מאותו הכתוב^{445 446}? אלא פשוט, שמעמידים את הברייתא כרבי
ישמעאל. ודבר זה מובן אם נאמר שלרבי ישמעאל טומטום הוא בכור,
צריך את הכתוב למעטו⁴⁴⁷. אבל אם הוא ספק, האם הכתוב בא למעט
ספק? דוחה הגמרא, שאפשר להעמיד את הברייתא כחכמים, ובבכור יש
שני כתובים: "הזָכָר", ו"הזָכָרִים".

443 וי"ל שממה שר' ישמעאל א' בברייתא בכור הוא ומומו עמו מכלל דלת"ק אינו ודאי בכור. תוס'.

444 כה"ג הקשו ביומא (דף עד.) לגבי כוי, ובכריתות בפרק דם שחיטה (דף כא.), ובפ"ק דחולין (דף כב.). ואינו דומה למה שממעטים בשאר מקומות מהכתוב ספק. לקמן בפ' בתרא (דף נח:) עשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק. וכן בהרת בסוף נויר (דף סה:) ספק בהרת קדמה ספק שער לבן קדם שממעט מלטהרו או לטמאו הואיל ופתח הכתוב בטהרה תחלה פעמים שהיה כך. ובטומטום היה שייך למעט שיש מהם זכר ויש מהם נקבה ופטרו הכתוב כל זמן שהוא ספק. אבל כוי ותחלת הצהוב ואנדרוגינוס כולן שוים דקמי שמיא גליא כוי אם חיה אם בהמה. ואם תחלת צהוב חשוב גדול או קטן. ואם אנדרוגינוס זכר או נקבה. תוס'.

445 שהרי בבכור כתוב זכר פעם אחת. רש"י.

446 כולם נקבה טומטום ואנדרוגינוס. ולרב חסדא בסמוך שאמר סמי מכאן טומטום נקט כולם משום נקבה ואנדרוגינוס. תוס'.

447 רש"י פירש היינו דאיצטריך קרא למעוטי דאע"ג דזכר הוא לא קדוש שום קדושה אם קדשו לשם עולה ואפילו בגיזה ועבודה מותר. ומזכר קמא לא נפקא לן למעטו מקדושה שהרי בבכור כתוב זכר אחד ולא מעטו רבי ישמעאל מגיזה, שאינו מתיר משום מום אלא להשחט. וקשה לפירושו שמום מעיקרא לא אסור בגיזה ועבודה אלא מדרבנן. ויש פי' אחרים מרש"י שכתוב בהם שאע"ג שהוא זכר הוא לא מקריבים אותו שהנקבות שלו היא מום. תוס'.